

Mehmet Akif ile Necip Fazıl'ın Edebî-Dinî-Siyasî Düşüncelerinin Karşılaştırılması

Yasin BEYAZ*

Giriş

Osmanlı devletinin içinde bulunduğu buhran, dönemin aydınlarını çeşitli çözümler ve çareler aramaya iter. Batılılaşmayı savunanlar, milliyetçi bir bakış açısıyla Osmanlı'nın tasfiyesini isteyenler ve İslam'ı merkeze alarak İttihad-ı İslam düşüncesini kurtarıcı olarak görenler ortaya çıkar.

Bu her üç grubu birbirinden tamamen yalıtılmak veya üç ayrı kompartımana yerleştirmek bazı durumlarda mümkün görünmemektedir. Zaman zaman Batılılar ile İslamcıların ya da İslamcılar ile milliyetçilerin örtüştüğü noktalar oldukça önemli ve büyük bir benzerlik içinde görünmektedir. Hatta bu açıdan bazı şahısları belirli bir gruba sokmak bile hayli zordur. (Bulaç 2004: 55)

Yukarıda belirtmiş olduğumuz düşünce akımlarından biri olan İslamcılık çeşitli değişimler geçirerek varlığını sürdürmüştür. İslamcılık düşüncesini savunanları üç gruba ayırabiliriz:

İlk Nesil İslamcılar (1856-1924)

İlk nesil İslamcılığı, Islahat Fermanı ile başlar.

1856 Fermanı, Osmanlı iktidar eliti, uleması ve Müslüman tebaa üzerinde derin etkiler bırakmıştır. İslamcılık tümüyle olmasa bile bir yönüyle Islahat'la birlikte doğan aleyhteki konjonktüre karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. (Bulaç 2004: 48)

* Yrd. Doç. Dr., Yalova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk-İslam Edebiyatı Anabilim Dalı-Yalova / TÜRKİYE,
yasinbeyaz80@gmail.com

Bu dönemde İslamcılar; sömürgeciliğe tepki, kartezyen felsefe, ilerleme düşüncesi, kültürler arası tranformasyon, bilimlerin kurtarıcı misyonu, teknolojik başarıların mutlaklığı ve bir yeryüzü cenneti ideali gibi düşünceler merkezinde hareket ederler. 1924 yılı itibariyle bu dönem son bulur; Osmanlı'nın tasfiyesi ile beraber İslamcılar da tasfiye olur. Artık kurtarmaları gereken bir devletleri yoktur. Ortaya koydukları tecdit, ıslah, ihya gibi düşünceleri yerini Batılılaşmaya bırakır. İslamcı düşünce bu dönemde baskı altına alınır ve yasaklanır. 1950 yılına kadar İslamcılık düşüncesi “fetret dönemi” yaşayacaktır. Bu fetret döneminde göze batan iki oluşum vardır: Bunlardan biri Said Nursi ve Nurcular, ikincisi de Süleyman Hilmi Tunahan ve Süleymancılar. Bu iki damar, Cumhuriyet ile beraber dinî hayatta yaşanan kırılmanın daha hafif atlatılmasını sağlamıştır.

Said Nursi, Cumhuriyet dönemi boyunca, hayatının büyük bir kısmını göz hapsinde geçirmiş olmasına rağmen kendini eserlerini yazmaya ve bu eserleri öğrencileri vasıtasıyla vatan sathına yaymaya adanmıştır. 1922 yılına kadar bir şekilde siyasetle uğraşan Said Nursi, bu tarihlerde Ankara'ya davet edilir ve buradaki dini hayattan uzak, mesafeli duruşu görünce hayal kırıklığı yaşar. Cumhuriyet'in müstakbel yönetici kadrosuna , namaza dair yazdığı beyanname örneğinde olduğu gibi-çeşitli uyarılarda bulunur; ancak bu uyarılar onlarla arasının açılmasından başka bir işe yaramaz. Bundan dolayı Said Nursi Van'a döner. Daha sonra Şeyh Said isyanı nedeniyle Doğu'da bulunan birçok nüfuzlu kişi gibi o da sürgün edilir. (Karabaşoğlu 2004: 276) Hayatının bundan sonraki kısmı göz hapsi veya sürgünlerle geçer. Artık siyasetten uzak kalmaya kararlıdır; amacı eserlerini kaleme almak ve bunları her kesimden insana ulaştırmaktır. Bu dönemde her ne kadar siyasetten uzak olduğunu çeşitli vesilelerle ifade etse de Cumhuriyet elitleri tarafından potansiyel bir tehlike olarak görülmekten kurtulamaz.

Süleymancılık, Süleyman Hilmi Tunahan'ın öncülüğünde Kuran'ı her kesimden insana öğretmek amacını benimsemiş dini bir cemaattir. Süleymancılık, her ne kadar Nakşibendi tarikatına dahil olsa da Süleymancılık

kendine has kuralları olan, tarikat gibi değil de zamanın şartlarına göre Őekillenmiř bir sosyal oluşum olarak karşımıza çıkar. (Aydın 2004: 308) Bu faaliyetlerin olduğu dönem Tek Parti dönemi; yani Kuran ğretimi dahil olmak üzere dini eğitimin tamamen yasak olduğu bir dönemdir.

İkinci Nesil İslamcılar (1950-2000)

Bu neslin temel düşüncesi yeni bir toplum ve yeni bir devlet tasavvurudur. İslamcılar, İslami bir devlet ve toplum kurmayı amaçlar. Devlet eliyle toplumun İslamlaştırılmasının yanında, bütün toplumsal kurumların da İslamileştirilmesini hedefler. Bu dönemde: Türkiye çok partili hayata geçmiş, Pakistan adında bir İslam devleti kurulmuş, Mısır'da İhvan-ı Müslimin politik bir kimlik değişimine uğramış, İnan'da ise Musaddık hareketi patlak vermiştir. İslam dünyasında ve Türkiye'de belirgin bir sosyal hareketlilik başlamış, şehirlere g yoğunlaşmıştır. (Bulaç 2004: 49)

nc Nesil İslamcılar (2000-)

Bu dönemin en önemli özelliği kentleşme sürecinin tamamlanması; küresel bir vizyonun İslamcılarının dini ve dünyayı okuma biçimlerini etkilemesi olarak gösterilebilir. Temel argüman politik merkezietcilik değil ancak politik ve kurumsal olanın önemi ve gerekliliği yanında asıl bireysel tercihler, yeni ve iradi cemaat yapıları birden fazla kimliğin ifade ve temsiline açık çoğulcu kamusalılık, sivil inisiyatif kullanımı ve buna paralel olarak aşağıdan yukarıya doğru gelişen bir İslamlaşma sürecinin dini hayatın bizzat kendisini ve kendi hatırına bir amaç olarak öne çıkarmasıdır. (Bulaç 2004: 49)

İslamcılık, düşüncesi, tarihin bir döneminde ortaya çıkmış orada öylece kalmış bir akım değildir. Bundan dolayı İslam dünyasında ilkin ıslah, ihya, tecdit, ittihad-ı İslam gibi kavramlarla Batı'da Panislamizm olarak adlandırılan İslamcılık daha sonraki dönemlerde çağdaşlık, modernleşme, modernizm, yenilikçilik, muhafazakarlık, reformist düşünce, entegrizm, radikalizm, fundamentalizm, fanatizm, İslami hareket, sivil İslam, siyasal İslam, sosyal İslam, kültürel İslam, yüksek İslam, kitabi İslam vb. kavramlarla anılmıştır. (Efe 2008: 248)

İslamcılık; Milliyetçilik, Türkçülük, Batıcılık gibi düşüncelerin ana havuzudur.

Bu her üç grubu birbirinden tamamen yalıtılmak veya üç ayrı kompartimana yerleştirmek bazı durumlarda mümkün görünmemektedir. Zaman zaman Batıcılar ile İslamcılar ya da İslamcılar ile Milliyetçilerin örtüştüğü noktalar büyük bir benzerlik içinde görünmektedir. Hatta bu anlamda bazı şahısları belirli bir gruba sokmak bile hayli zordur. (Bulaç 2004: 55) Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, İsmail Gaspıralı, Halim Sabit gibi daha sonra Türkçülük fikrini benimseyecek olan isimler, bir dönem Sebilürreşad/Sırat-ı Müstakim'in yazar kadrosu içerisinde yer almışlardır. (Arabacı 2004: 96)

Osmanlı devletinde İttihat Terakki'nin yönetimi ele geçirmesinden sonra Türkçülük düşüncesi önem kazanmaya başlar. Özellikle Balkan Savaşları'ndan sonra ibre tamamen Türkçülük düşüncesinden yana döner. Bundan önce Türkçülük ve İslamcılık düşüncesinin birbirinden net bir biçimde ayrıldığı söylenemez. Örneğin İttihat ve Terakki desteği ile Halim Sabit tarafından çıkarılan *İslam Mecmuası* yazarları içerisinde İslamcılık düşüncesine dahil edilen şahıslar da yer alır. İsmail Hakkı İzmirli ve M. Şemseddin Günaltay buna iyi bir örnektir. Her iki düşüncenin temsilcileri de dinin ıslahı meselesi üzerinde ısrarla durur. Nihayetinde bir dönem aynı yolda, yan yana yürüyen İslamcı ve Türkçüler, Balkan Harbi'nden kısa bir süre sonra yollarını ayırmaya başlar. (Sertoğlu 2011: 84) Ancak fikri olarak yollar ayrılmış olsa da siyaseten mecburi birliktelik devam eder. Bunu Akif şöyle ifade ediyor: “Müslümanlığın son ümidi olan bu hükümet, bu hilafet hükümeti artık veda etmek üzere. Düşman halifeliğin merkezinden beş altı saat ötede duruyor... Çalışmalı; hükümeti, orduyu takviye etmeli.” (Mehmed Akif 2011: 407)

İslamcı düşüncenin yenilikçi ve aydın kesimini bir araya getiren Sırat-ı Müstakim/Sebilürreşad dergisinin başyazarı Mehmet Akif'in ismi, İslamcılarla alakalı olarak yapılan tasniflerde, bazen “gelenek ile modernliği birleştiren İslamcılar” arasında bazen de “1908-1925 arası Meşrutiyet dönemi İslamcıları” arasında zikredilir. (Efe 2008: 252)

Cumhuriyet'in kurulması ile beraber hilafetin kaldırılması, şapka devrimi gibi inkılâplar Türkiye'de yaşayan İslamcıları iyice bunaltır. Bu nedenle Akif, Cumhuriyet kurulduktan sonra "kendi vatanında bir diaspora yaşamanın ıstırabını yaşamaktansa, hicret etmeyi yeğler." (Aktay 2004: 77)

Cumhuriyet döneminde İslamcılık ciddi yaralar alır. Cumhuriyet'in kurucu kadrosu Şeyh Said İsyanı, Şapka Kanunu, Menemen Hadisesi gibi bazı olayları bahane ederek var olan İslami düşünceyi önde gelen şahıslarına gözdağı verir veya onları ortadan kaldırır. Bu yüzden başta Akif olmak üzere, İslamcı aydınların bir kısmı İslam'ı daha iyi yaşabileceklerini düşündükleri yerlere göç eder.

Cumhuriyet öncesinde yaşayan Müslüman düşünürlerin muhatapları kendilerini Müslüman olarak tanımlayan kişilerdi ve yaşadıkları devlet de Müslüman bir devlet olarak kabul ediliyordu. Cumhuriyet sonrasında ise bunun aksine; İslam ile alakasını kesmiş ve onunla bağlarını koparmış bir sistemin üyesi olan insanlar hedef kitleyi oluşturuyordu. Bundan dolayı kendini Müslüman olarak nitelendiren aydın ve sorumluluk sahibi insanlar, hedef kitleye İslami bir bilinç kazandırmak ve onlara Müslüman olduklarını yeniden hatırlatmak amacını taşıyorlardı. (Özdenören 2004: 136)

Cumhuriyet kurulduktan sonra geçmişle olan bağ tamamen koparılıp ortaya yeni değerler konulur. Böyle bir durumda dönemin aydınları için üç yol belirir: Bunlardan birincisi mevcut rejimle anlaşmak, ikincisi ona muhalif olmak, üçüncüsü ise tercihini daha sonraya bırakmak kaydıyla sessizce hayatına devam etmek. Necip Fazıl, aslında bu üçüncü yolu tutanlardandır.(Uyar 1968) O, mevcut rejimle olan mücadelesini CHP üzerinden açık bir şekilde yapmaya başladığında Büyük Doğu'lar, ikinci devresindedir.

Necip Fazıl'ın fikir meydanına, agoraya çıktığı dönem, Tek Parti Dönemi'nin iktidarda olduğu 1940'lı yıllardır. Onun önemi İslami bilgi ve birikiminden daha çok İslam'ı cesaret ve celaditle savunmasından kaynaklanır.

Daha önceki Müslüman düşünürler; İslam toplumunun doğal ürünü olarak zuhur etmişti. Oysa Necip Fazıl, farklı bir zamanın ve farklı şartların eseri olarak ortaya çıkıyordu. Ve onun geleneği kendisiyle başlıyordu. (Özdenören 2004: 138)

Bundan dolayı onun, fikri yönden selefi yoktur. Kendisi hayatının ilk dönemlerinde böyle bir mücadele içinde olmadığı için buna uygun bir formasyona da sahip değildir. O, bir şairdi ve kendisini bu yönde geliştirmişti. Sanat ve edebiyat alanındaki bilgi ve görgüsü Kemalist bir çevrede oluşmuştur. Felsefeyi, Batı edebiyatını biliyordu ancak Abdülhakim Arvasi ile tanıştıktan sonra birikimini İslami alana kaydırmaya başlar. Laik devlet formuna karşı direnen tasavvufi gelenek ile Arvasi sayesinde tanışan Necip Fazıl, fikirlerinin ideolojik ve sembolik kaynaklarını buradan devşirir. Nitekim fikirlerinin oluşmasında şeyhinin büyük katkısı olduğunu kendisi de söyleyecektir.

Özetle Osmanlı'nın son döneminden Cumhuriyet'e dini düşüncede büyük bir gerileme meydana gelir. 1924-50 arası dönem Türkiye'deki İslamcılık düşüncesi için "fetret dönemi" olarak isimlendirilebilir. Örneğin; Osmanlı'nın son döneminde Mehmet Akif, Sebilürreşad Dergisi'nde Abduh'un tefsir çalışmalarından çeviriler yapıp bunları derginin sütunlarında neşreder. Bu çevirilerin toplumda bir karşılığı ve onu anlayacak muhatap kitlesi olduğunu gösterir. Hâlbuki bu eserlerin Cumhuriyet sonrasındaki çevirileri daha ancak yakın zamanda gerçekleştirilebilmiştir. Bu kırılma bizim tam bir asrımıza mal olmuştur.

Mehmet Akif ve Necip Fazıl'ın Düşünce Olarak Karşılaştırılması

Ümmetçilik-Milliyetçilik/Anadoluculuk Açısından Bir Karşılaştırma

Mehmet Akif ve Sırat-ı Müstakim/Sebilürreşad Dergisi'ne baktığımızda bütün İslam coğrafyasının muhatap alındığını görürüz. Geniş bir coğrafyaya hitap eden dergi, doğal olarak bütün Müslümanları içine alan ve herkesin anlayacağı konulara yer verir. Sırat-ı Müstakim'in ilk nüshası çıktığında İslam dünyasının birçok merkezine ulaştırılır:

İşkodra'dan Bağdat'a, ve Yemen'e kadar bütün memleket Sırat-ı Müstakim'le doldu ve bütün İslam dünyasına taşmağa başladı. Büyük alimlerin, kıymetli üstadların kıymetli eserleriyle, kıymetli şiirleriyle Sırat-ı Müstakim en birinci mecmua halini aldı. (Arabacı 2004: 101)

Dergi, koca bir İslam coğrafyasının sorunlarına sahip çıkarak Müslümanların adeta sözcülüğünü üstlenir. Hâlbuki daha dar çerçeveden olaylara yaklaşan Büyük Doğu Dergisi, kendisini Anadolu ile sınırlar. Başını kaldırıp Anadolu haricine bakma ihtiyacı duymaz. Büyük Doğu mefkûresinin mekânı yalnızca Anadolu'dur.

Biz, Büyük Doğu'yu, Türk vatanından başlayarak Güneş'in doğduğu istikameti yalayan bir madde zemininde aramıyoruz. Biz, Büyük Doğu'yu, yalnız Türk vatanının bugünkü ve yarımsınrlarıyla çevrili bir ruh zemininde arıyoruz. Biz, bütün millet kadromuzla beraber, Türk vatanının sınırları içinde, bir şey olmaya, bir oluşa varmaya, bir varışı oldurmaya muhtacız: İşte bu oluşun ismi, bizce, Büyük Doğu... (Büyük Doğu 1941: 2)

Büyük Doğu Dergisi, bütün Müslümanları kuşatıcı bir dil, ümmetçi bir anlayış yerine milliyetçi ve Anadolucu bir söylemi tercih eder. Necip Fazıl, yaşadıkları dönemde Müslümanların ümmetçi bir yaklaşım sergilemesini gerçeği görmemek olarak yorumlar. Akif'i itham ettiği nokta da işte bu "körlüktür." (Büyük Doğu 1946: 6)

Akif, geniş ve kuşatıcı bir bakış açısına sahip olduğu için İslam dünyasında yaşayan gayri müslimlere karşı dini ölçüler çerçevesinde hareket edilmesi kanaatindedir. Müslümanların ilim ve fen ile ilgili alanlarda yabancı bilim adamları ve âlimlerden faydalanması gerektiğini savunur. Konuya ilişkin İslam tarihinde yaşanan örneklere başvurur. Abbasiler döneminde halifelerin bilginleri nasıl koruyup kolladıklarını, onlara gösterdikleri saygıyı anlatır. Onun için bu bilginler ümmetin en hayırlı insanlarıdır der. Onlar bütün kuvvetlerini ruhun faziletlerini idrak etmesine harcar. Bir toplumda ilim sahiplerinin olmayışı, topluma vahşiliğin ve cahilliğin en kötü halini yaşatır. (Mehmed Akif 2011: 69-75)

Necip Fazıl, Anadolu'ya sıkışıp kalmış bir devletin aydını olarak karşımıza çıkar. Cumhuriyet Türkiye'si, sınırlarını Anadolu olarak belirlediği için, bu topraklar haricinde hedefleri olan diğer siyasetçi ve düşünürleri bir şekilde saf dışı bırakmış ve yoluna böyle devam etmiştir. Bu anlamda sınırlar içerisinde var olan yabancı unsurlar devlet için tehlike olarak görülür.

Yabancılar, dış güçlerin memleket içerisindeki işbirlikçileri ve vatan haini olarak kabul edilir. Necip Fazıl da yaşadığı dönemin etkisi altında kaldığından yabancılara ve yabancı bilim adamlarına karşı çok katıdır. Memleketin içinde herhangi bir amaçla yabancı mütehasşıs bulundurulmasına tahammül edemez. O, ecnebi mütehasşısın hiçbir bilgiyi vermeyecekleri, ilim perdesi altında bizim ruhumuzu bozacakları düşüncesindedir. (Büyük Doğu 1950: 2)

Necip Fazıl'ın, yabancılara ve azınlıklara hiç tahammülü yoktur. Başyücelik devletinde, Müslüman ve Türk unsurlar haricindekilerin memleket dışına çıkarılmasını savunur. Ayrıca bu yabancı unsurları vatan haini olarak görür. Vatanın temizlenmesi gereken unsurlarından ilki Yahudiler ve dönme'lerdir. Bunların ardından din ve ruh bakımından bizden ayrı olan Ermeni ve Rumlar gelir. Türkiye'nin nüfusunun çok küçük bir kısmını oluşturmalarına rağmen Sabetayistlerin büyük bir servete malik olduklarını belirtir ve bunların mallarına el konulup müsadere edilmesi gerektiğini söyler. Öyle ki sadece yıllık geçimlerini sağlayacak kadar para verilip sınır dışı edilmeleri taraftarıdır. (Büyük Doğu 1951: 2)

İslamcılık ve Gelenekçilik Açısından Bir Karşılaştırma: Necip Fazıl, Mehmet Akif'in dinde ıslahat konusundaki görüşlerini eleştirir; ancak kendisi de belli noktalarda, bazı ıslahatların yapılması gerektiğini söylemekten geri durmaz. Aslında Osmanlı'nın son döneminden itibaren İslamî söyleme sahip insanların tamamı “dinde ıslahat” konusunda hemfikirdir. Dini temsil eden şahıslar, bunu hep kendi çıkarları için ve dinin özünün aleyhine kullanmış olduklarından, din hep yanlış anlaşılmıştır. İşte bu noktada Necip Fazıl da Mehmet Akif de aynı görüşü paylaşır. Bu yanlış gidişe bir son verilmesi gerekir; ama nasıl?

Akif, “İslam'ı asrın idrakine söyletmeliyiz” derken Necip Fazıl bu sözü “İslam'ın idrakine söyletmeliyiz asrımızı” (Davudoğlu 1997: 10-12) şeklinde zikreder. Necip Fazıl'a göre, Kanuni'den itibaren dini ham ve kaba softalar temsil etmiş ve mahvetmişlerdir. Artık bu din, dava sahibi “gerçek ve derin Müslümanlar”ın gayretleri ile aslına rüçû etmelidir. Din, kötü düşünce ve şahıslardan temizlenmelidir.

Yozlaşan ve bozulan İslam düşüncesinin içerisinde tasavvuf da nasibini almıştır. Akif, tasavvufu İslam'ın ana unsurları içerisinde görmez. Onun İslam'a sonradan dâhil edildiği kanaatindedir. (Öz 2011: 262). O, “Sürdüler Türk'e tasavvuf diye olgun şırayı” diyerek bu düşüncesini net bir biçimde ortaya koyar. Hâlbuki Necip Fazıl, tasavvufu İslam'ın iki ana unsurundan biri olarak görür. Ona göre, İslam dininin dış yüzünü şeriat, iç yüzünü ise tasavvuf temsil eder. Tasavvuf; ruh, hikmet, ahlak, edep, eşya ve hadiselere bakış, bu dünya ve ötelelerin dış ve iç nizam sırrını içerir. (Büyük Doğu 1967: 19) Necip Fazıl, bazı maddeci Müslümanların İslam'ın tasavvufi boyutunu inkâr ederek böylelikle dinin derinlik boyutunu ortadan kaldırıp onun yüzeysel olarak anlaşılmasına yol açtıklarını söyler. Ancak o, tasavvufu “evliyalık” olarak görenleri eleştirir. Bu avama ait bir görüştür. Halk türbelere gidip oralara çaput bağlar ve olmadık işler yapar. İnsanlar evliya olarak gördükleri şahsın önünde diz çöküp ondan olağanüstü işler yapmasını niyaz eder. Hâlbuki bunların yapmış olduğu şeyler dinen yasaktır. (Kısakürek 2011: 10). Aynı şekilde Akif de türbelere gösterilen olağanüstü ihtimama karşı çıkar. Bunu şeriatın ana rüknü olarak görenleri eleştirir. (Mehmed Akif 2011: 208)

Her iki mütefekkiye göre de Müslümanların büyük sorunlarından biri de bu dünyayı ihmal etmeleridir. Mehmet Akif, bu düşünceden dolayı Müslümanların gerilediğini söyler. Onun nazarında din ile dünya birbirinden ayrılamaz. Dinin bu konudaki temel prensibi “Dünya için hiç ölmeyecek gibi, ahiret için hemen ölecek gibi çalışmak”tır. Hangi millet dünyasını bırakmış ise dini de elinden gitmiştir. (Mehmed Akif 2011: 433) Necip Fazıl da aynı prensipler çerçevesinde dünyayı göz ardı eden Müslümanlara kızar. Müslüman için dünya ahiretin tarlasıdır. Burada yapılan her eylem, orada karşılık bulur. Müslüman, dünyayı zapt edip ona hâkim olursa köle olmaz. (Büyük Doğu 1967: 19)

Mehmet Akif, Hıristiyanların dinlerinden uzaklaştıkça ilerlediklerini, Müslümanların ise dinlerinden uzaklaştıkça gerilediklerini söyler. İslam ilim ve irfana önem veren ve onu destekleyen, Hıristiyanlık ise bütün bunlara ket vuran, önüne geçen bir dindir. “Hıristiyanlık ilimle payidar olamaz; Müslümanlık ise cahillikle beka bulamaz. Hıristiyanlığın ilme karşı yüzü yoktur, tahammülü

yoktur. Müslümanlık da cehalete, mümkün değil dayanamaz.” (Mehmed Akif 2011:417) Necip Fazıl ise Hıristiyanlığın batıl itikadlara bürünmüş halinin akla ve bilime karşı geldiğini söyler. Ancak Hıristiyanlar, Rönesans ve Reform ile birlikte dinlerinde var olan bu batıl itikadları bertaraf etme yoluna gitmiştir. Rönesans ve Reform gerçekleşince batıl olan itikadlar dinden ayrılmaya ve akıl, müspet bilgiler noktasında ilerlemeye başlar. (Kısakürek 2011: 202-203) Necip Fazıl, Rönesans ve Reform’u; Hıristiyanlığı büsbütün pisliklerden arındırma çabası olarak görür. Bu dönemde Müslümanlar gerekli adımları atıp Hıristiyanlarla diyalog kurma çabasına girmedir. Hâlbuki bu çaba olsaydı ve bu din o dönem Reformist Hıristiyanlara anlatılsaydı Avrupa bu halde olmaz, İslamiyet’le müşerref olurdu.

Dinin halka anlatılmasını sağlayan, halkın dinle alakalı sorunlarını gideren vaizler, din ile halk arasında bir köprü vazifesi görür. Mehmet Akif, bilgisiz insanların vaaz kürsüsüne yaklaştırılmaması gerektiğini söyler. Vaiz; milletin geçmişini, şimdiki halini bilip insanları geleceğe hazırlamalıdır. Bu kürsülerin, şuradan buradan gelen medrese, mektep görmemiş ümmi hocalara bırakılmaması gerektiği kanaatindedir. (Mehmed Akif 2011: 174) Necip Fazıl da camilerde insanlara dini incelikleri, en ince ayrıntısına kadar anlatacak olan vaizlerin özel olarak yetiştirilmesi düşüncesindedir. Bunlar en üstün şart ve vasıfları barındıracak hale geldikten sonra görevlendirilmelidir. Kendilerinden öncekiler gibi dine mugayir şeyleri insanlara anlatmayacakları gibi insanları dinden soğutup uzaklaştıracak tavır ve davranışlara da girmeyeceklerdir. Bu vaizlerin yetişmesinin ardından artık cami kürsülerinde bunların haricinde kimseye yer verilmeyecektir. Vaizler; korkutmak yerine sevdiiren, zorlaştırıp soğutmak yerine müjdeleyip kolaylaştıran, mukaddes davayı en küçük zerresine kadar kuşatan ve insanları ikna eden diyalektik ustaları olmalıdır. (Büyük Doğu 1951. 2)

Mehmet Akif de Necip Fazıl da yeni yetişen neslin bilgisizliğinden, aileleri tarafından kötü yetiştirilmesinden, kendi kültür ve geleneklerine karşı cahil büyütülmelerinden dolayı insanlarımızı eleştirir. Akif, bir gün ders vermeye gider. Salonda beklerken konağın küçük oğlu, “Yetişin korkuyorum,

umacı var” diye feryad eder. Çocuğun Akif’i umacı zannetmesinin sebebi; onun saçlı-sakallı olması ve kendisine hoca olarak hitab edilmesidir. Akif, çocuğun babasını şöyle eleştirir:

Siz çocuklarınızın kafasına bir şapka geçirmekle medeni milletler arasına girdik zannediyorsunuz. Fakat bu pek batıl bir zandır. İçi peri masallarıyla, umacı hikâyeleriyle harap olan bir kafa dışına kasket geçirmekle mamur olmaz. (Mehmed Akif 2011: 257)

Bu örneğe benzer olay da Necip Fazıl tarafından anlatılır: Ankara’da bir çocuk yolda sarıklı bir hocaya denk gelir. Yanındakilere kim olduğunu sorunca aldığı cevap hayret vericidir: “Türk papazıdır.” Necip Fazıl, burada çocuğu suçlamaz. Asıl ailesinin, mualliminin ve çevresinin suçlu olduğunu söyler. Papazı bilen ya da kendisine papaz öğretilen çocuk neden bir hocayı bilmez ki? (Kısakürek 1940: 91)

Mehmet Akif, yabancı memleketlere gönderilen öğrenci meselesine de değinir. Batılılar, oraya gönderilen gençlere hiçbir şey öğretmezler. Aralarında, işlerine yarayacak bilgi ve ilmi alan az sayıda öğrenci vardır. (Mehmed Akif 2011: 240) Aynı konudan Necip Fazıl da şikâyetçidir. Ecnebilerin Müslümanlara, oraya giden öğrencilerimize, bilime dair hiçbir şey vermeyecekleri kanaatindedir. Onlar bizim öğrencilerimizi boş şeylerle uğraştırıp geri gönderirler. (Büyük Doğu 1952: 2)

Edebi Açıdan Bir Karşılaştırma

Üslup: Mehmet Akif ve Necip Fazıl, sade ve halkın anlayacağı dilden yanadır. Mehmet Akif, yazının üslubundan önce dilini düşünür. Mümkün olduğu kadar halkın anlayacağı şekilde ve onları eğiten yazılar yazılması taraftarıdır. Onun seçkinlerle ve sanat hastaları ile işi olmaz. Akif ayrıca, dilimizin şivesini bozmaya çalışanlara çok kızar. Ona göre her dil kendi şivesi dairesinde gelişir. (Mehmed Akif 2011: 109) Necip Fazıl da halkın konuştuğu ve kabullendiği her şeyi benimsemek gerektiğini söyler. Ortaya konan bir edebi eseri en basit köylünün veya bir çobanın bile anlaması gerektiği konusunda ısrarcıdır.

Necip Fazıl, dilimizin şivesini “milli hançere” tabiri ile ifade eder. Yabancı dillerden alınan kelimelerde dikkat edilmesi gereken şey, bu kelimelerin dilimize uygun bir yapıya dönüştürülmesi veya hançeremizde değişime uğramasıdır. İstilah meselesinin ipucu “Türk milletinin hançere” dehasında yatmaktadır. Biz yabancı dillerin seslerini kendi milletimizin öz sesine tatbik etme yolunu takip etmeliyiz. Eğer böyle bir uygulamaya gitmezsek dilimizin müstemleke durumuna düşmesinin önüne geçemeyiz. Yabancı istilahlara vurduğumuz bu hançere damgası onun bize ait olduğunun en büyük kanıtıdır. (Büyük Doğu 1946: 16)

Tenkit: Tenkit, edebiyatın en zorlu işidir. Çünkü edebi eserlerin farklı bakış açılarından değerlendirilmesi, eksiklerinin veya iyi yönlerinin tespit edilmesi derin bir birikim gerektirir. Ayrıca, farklı teori ve düşünceleri kıyas edebilecek zekâ da lazımdır. Mehmet Akif, tenkidin güç bir iş olduğunun bilincindedir; ancak edebiyatımızda şimdiye kadar bir münekkidin gelmediğinin de farkındadır. Kaldı ki bir yana tenkidin kendisi bile yoktur. (Mehmed Akif 2011: 110-114)

Necip Fazıl da aynı şekilde, Tanzimat’tan bugüne edebiyatımızda henüz bir münekkidin gelmediğini söyler. Hâlbuki tefekkür ve kurtuluş yolumuz münekkidin olmasına bağlıdır. Bu münekkit ki kendine ait bir tenkit ölçüsüne ve cemiyet planında sanat, fikir ve ruh miyarına sahip olmak zorundadır. Münekkit olacıklara, şimdiye kadar yapılmış olan, “keyfi, hissi, infiali, nefsanî, nebati ilcaların tenkidi yerine belli başlı bir dünya görüşünün, belli başlı gerçek ölçülere bağlı gerçek tenkidini” (Büyük Doğu 1943: 5) yapmalarını tavsiye eder.

Çeviri: Mehmet Akif, Doğu ve Batı edebiyatının en güzel edebi eserlerinin dilimize kazandırılması konusunda ediplerimize büyük görevler düştüğünü ve bunu yapmalarının onlara farz-ı kifaye olduğunu söyler. Sadi, Firdevsi, Senai, Mevlana, İbni Farız, Ebu Temmam gibi isimlerin yanında Meditations, Harmonie, Graziella, Raphael gibi Batı edebiyatının en iyilerinin de dilimize aktarılması önem arz eder. (Mehmed Akif 2011: 154-156)

Necip Fazıl da özellikle dil ve kültürümüze kaynaklık edecek eserlerin dilimize aktarılması veya günümüzde anlaşılacak hale getirilmesi

düşüncesindedir. Ona göre kültürümüzün üç dayanak noktası vardır: Bunlardan birincisi, Osmanlının kuruluşundan Tanzimat'a kadarki süreçte oluşturulan "yüksek kültür mahsulleri"dir. İkincisi, Şark'a ait, üçüncüsü de Garb'a ait edebi ve kültürel ürünlerdir. Örneğin; Aşık Paşa, Evliya Çelebi, Mevlana, Katip Çelebi Fuzuli, Muhyiddin Arabi, Gazali, Hayyam, Sadi, Buda, Konfüçyüs gibi isimler bunlardan bazılarıdır. (Kısakürek 1940: 54-55) Görüldüğü gibi bu üç dayanak noktasının tamamı gelecek nesillerin iyi bir kültür ve eğitim kaynağına sahip olmaları içindir. Bunlar eğer tam anlamıyla yapıp da başarılı olursa gençlerimizin ve çocuklarımızın daha idealist ve bir amaca matuf düşüncelere sahip olacakları ortadadır.

Ders Kitapları: Mehmet Akif'e göre okul kitapları çocukların yaşına uygun bir şekilde onların anlayacağı tarzda yazılmalıdır. Bunun için kitapları yazacak olanlar gerekli formasyona sahip olmalıdır. Maarif Nezareti, çocuklara okutacağı konuları belirleyip belirlenen konuları belli yaş gruplarına en iyi şekilde anlatacak kitaplarla alakalı yarışma düzenlemelidir. Bu okuma kitapları hem öğrencilerin öğrenmelerini kolaylaştırır hem de eğitimin amacına uygun bir iş yapılmış olur. (Mehmed Akif 2011: 167-168)

Necip Fazıl da bu konuda Akif gibi meseleyi devletin ele alması gerektiği kanaatindedir. Devlet bu önemli meseleyi kendisi ele almalı ve bununla ciddi bir şekilde ilgilenmelidir. Her konuda çeşitli yarışmalar yapıp başarılı bulunanları satın almalıdır. Aldığı bu eserleri, pedagoji usullerine göre, lisan ve ıstılah meselesini dikkate alarak ve kaliteli örnekleri içermek, ucuza mal etmek, zamanında yapmak gibi şeyleri de göz önünde bulundurmak şartıyla, yayımlamalıdır. Bu konuda fakir öğrencilere bir çözüm üretilmelidir. Ayrıca bu yarışmalar her beş yılda bir yenilenmelidir. (Kısakürek 1997: 138)

Roman: Mehmet Akif, kendi döneminin roman yazarlarını eleştirir. Yazılan O, bu eserlerin, Batılı örneklerinin birer taklidinden öteye gidemediği kanaatindedir. Bunlar; Paul Borget, Daudet, Zola gibi yazarların kötü ve acemi birer tercümesidir. Türkçeleri de bizim anlamadığımız bir Türkçedir. Akif, sanat kaygısıyla roman okumak isterse kötü ve taklit olanını okuyacağına gidip

Fransızca orijinallerini ve asıllarını okumayı tercih edeceğini söyler. (Mehmed Akif 2011: 214-215) Ona göre bu romanların hiçbiri milli adetlerimizi ve hayatımızı yansıtmaz.

Necip Fazıl da Akif gibi roman ve hikâyelerimizin ucuz Fransız eserlerinin taklidinden öteye geçmediğini düşünür. Ona göre bu eserler “yerli realite görüşünü”, “yerli ruh halini” ve kendi insanımızı anlatmazlar. (Ağaç Dergisi 1936: 13)

Sonuç

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar Doğu ve Batı arasında bocalayan Osmanlı Devleti, Cumhuriyet ile beraber geçmişe, Doğu'ya ait ne varsa bir kenara bırakır. Cumhuriyet Türkiyesi eskiden beri devam eden Doğu-Batı ikilemini her alanda ortadan kaldırıp yönünü tamamen Batı'ya çevirerek geçmişin üzerine bir sünger çeker. Bu süreçte dönemin Müslüman aydınları da çeşitli tercihler yapmak durumunda kalır ve Batılılaşma, bilim, teknik, milliyetçilik, dinde islahat, tecdid gibi meselelere çözüm üretme çabası içine girerler.

Cumhuriyet'in ilanı, geçmişten devralınan düşünce mirasına önemli bir darbe vurur. Bu darbe, İslamcı düşünceyi ve Müslümanları yaklaşık yüz yıllık bir gerilemeye uğratacaktır.

Mehmet Akif Osmanlı'nın son döneminde, Necip Fazıl ise Cumhuriyet döneminde üzerinde dikkatle durulması gereken iki İslamcı düşünürdür. Bu iki düşünür bir karşılaştırmaya tabi tutulduğunda İslami düşüncenin takip ettiği seyir daha net bir biçimde ortaya çıkar. 1924-1950 yılları arasında İslami düşünce ve Müslümanların yaşadıkları duraklama; hatta gerileme net bir biçimde görülür.

İslam dünyasının ve Müslümanların yaşadıkları buhrandan çıkmak için her ikisi de çeşitli öneriler sunar. Mehmet Akif yaşadığı dönem itibarıyla ne kadar geniş bir perspektife sahipse Necip Fazıl da Cumhuriyet Türkiyesinin bir düşünürü olarak o kadar daraltılmış bir bakış açısına sahiptir. Her ne kadar dini düşüncede bir gerileme yaşanmışsa da edebi alanda yaşanan sorunlar aynıdır. Her ikisi de hemen hemen aynı şeylerden şikayetçidir.

Kaynaklar

- Ağaç Dergisi (1936), Sayı 1, İstanbul.
- Aktay, Yasin (2004) "Halife Sonrası Şartlarda İslamcılığın Öz-Diyar Algısı", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce İslamcılık* İletişim Yayınları, İstanbul.
- Arabacı, Caner (2004) "Eşref Edip Fergan ve Sebilürreşad Üzerine", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce İslamcılık*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Aydın, Mustafa (2004) "Süleymanlık", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce İslamcılık*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bulaç, Ali (2004) "İslam'ın Üç Siyaset Tarzı veya İslamcıların Üç Nesli", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce İslamcılık*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.
- Büyük Doğu (1943) "Büyük Doğu", Birinci Devre, Sayı 1, İstanbul.
- Büyük Doğu (1943) "Münekkit Olmaya Bakınız", Birinci Devre, Sayı 18, 11, İstanbul.
- Büyük Doğu (1946) "Edebiyat Mahkemesi Mehmet Akif", İkinci Devre, Sayı 27, İstanbul.
- Büyük Doğu (1946) "Dördüncü Madde", İkinci Devre, Sayı 14, İstanbul.
- Büyük Doğu (1950) "Ecnebi Mütehassıs", Beşinci Devre, İstanbul.
- Büyük Doğu (1951) "Vaiz", Beşinci Devre, Sayı: 47, İstanbul.
- Büyük Doğu (1951) "Vatandaş", Beşinci Devre, Sayı: 54, İstanbul.
- Büyük Doğu (1967) "Ana Kaynak: İslam", Sayı 14, İstanbul.
- Davudoğlu, Ahmed (1997) *Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri*, Bedir Yayınevi, İstanbul.
- Efe, Adem (2008) "II. Meşrutiyet Dönemi İslamcıları ve Çağdaşlaşma Görüşleri", *Doğu-Batı*, Sayı 46, İstanbul.
- Karabaşoğlu, Metin (2004) "Said Nursi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce İslamcılık*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kısakürek, Necip Fazıl (2011), *Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul.
- Kısakürek, Necip Fazıl (1940), *Çerçeve*, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul.
- Mehmet Akif, (2011) *Düzyazılar-Makaleler-Tefsirler-Vaazlar*, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Özdenören, Rasim (2004) "Necip Fazıl Kısakürek", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce İslamcılık*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Öz, Asım (2011) "Kuran'ın İlhamı Asrın İdraki: Akif'in Eşikleri Aşan Kırılğan İslamcılığı", *Vefatının 75. Yılında Mehmet Akif Ersoy*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul.
- Sertoğlu, Murat (2011) "Sırat-ı Müstakim ve Sebilürreşad Sermuharriri Akif", *Vefatının 75. Yılında Uluslararası Mehmet Akif Sempozyumu*, Zeytinburnu Belediye Kültür Yayınları, İstanbul.
- Uyar, Turgut (1968), "Bu Yağmur", *Papirüs*, Sayı: 21, İstanbul.

Mehmet Akif ile Necip Fazıl'ın Düşüncelerinin Edebi-Dini-Siyasi Açından Karşılaştırılması

Yasin BEYAZ

Özet

Bu makalede, Mehmet Akif ve Necip Fazıl'ı edebi, dini, siyasi ve sosyal açıdan karşılaştıracğıız. Özellikle İslamcılık düşüncesini merkeze alarak Cumhuriyet öncesi ve sonrasındaki durumu ortaya koymaya çalışacağız. Bu iki önemli şair ve düşünürün ortaya koydukları İslam düşüncesini ve Müslümanların içinde buldukları çıkmazı nasıl aşmaya çalıştıklarını ifade edeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Akif, Necip Fazıl, İslamcılık, Büyük Doğu, Sırat-ı Müstakim, Sebilürreşad, değişim, milliyetçilik.

A Brief Comparison of Literary, Religious and Political Standpoints of Mehmet Akif and Necip Fazıl.

Yasin BEYAZ

Abstract

In this article, literary, religious and social considerations of Mehmet Akif and Necip Fazıl will be compared. Particularly, both authors' ideas regarding to Islamism before and after proclamation of the republic in Turkey. We'll discuss both authors' ideas about Islamism and their solutions to dead-ends of Muslim society.

Keywords: Mehmet Akif, Necip Fazıl, Islamism, Büyük Dogu, Sırat-ı Müstakim, Sebilürreşad, change, nationalism.